

I bogens sidste del går forfatteren tæt på to sognesparekasser, nemlig Saxild-Nølev Spare- og Laanekasse i Østjylland og Sparekassen for Aversi og Omegn på Sjælland. Kildematerialet bærer øjensynlig langt med hensyn til oplysninger om stiftelse og vedtægter og til svar på spørgsmål om, hvem indskyderne var, og hvem der lånte og til hvad. Herudaf fremdrages karakteristiske træk om børn og tyende som indskydergrupper, om gårdmandseliten og om en udlånspraksis, hvor pædagogiske hensyn ofte måtte vige for virkelighedens krav. Til disse træk hørte også skolelæreren, og han fortjener et citat fra bogen: »De gode bestræbelser fandt virksom støtte hos skolelæreren. Intet synes at have været periodens skolelærer fremmed, når det gjaldt sognets ve og vel. Overalt i det lokale foreningsliv møder vi ham, som initiativtager, som pennefører og som administrator« (s. 142).

Det er en vellykket bog. Den vidner om forfatterens indsigt i emnet, men også om hans kendskab til periodens øvrige historie, hvortil der knyttes talrige tråde. Den er skrevet i et veloplagt og præcist sprog, krydret med rammende citater. Den er illustreret med talrige billeder, der bidrager til fremstillingen, f.eks. akvareller af O.J. Rawert og fotografier, som i persongalleri og arkitektur fortæller om selvforståelse i bevægelsen, hentet frem fra især de lokalhistoriske arkiver. – Sparekasserne har en god historie at fortælle.

Vagn Skovgaard-Petersen

PREBEN JUUL MADSEN: Danske genremalere. Fortællende billeder i 1800-tallet. Kbh. Palle Fogtdals forlag, 1988. 144 s. Ill. kr. 285.

Preben Juul Madsens bog er flot og med mange fine illustrationer, adskillige i farve. Bogens titel er dækkende, idet den omtaler en lang række kunstnere, som i større eller mindre målestok har lavet genrebilleder, og den slutter med en kunstnerbiografi med ikke mindre end 189 navne. Selvom kunstneromtalerne undertiden er lidt petitjournalistiske, så vil denne bog kunne fungere som en slags håndbog over danske genremalere.

For historikeren opstår der dog et savn. Ud over en definition på begrebet genremaleri og nogle linier om »Høyen og de nationale« er der kun lidt i bogen, der beskæftiger sig med genremaleriets funktion, hvorfor det typisk hører forrige århundrede til, dets placering i en borgerlig offentlighed osv. Ønskeligt, men uoverkommeligt for en enkelt forfatter ville det måske have været, at det ikke var en bog om malerne, men om malerierne, altså en gennemgang af danske genremalerier fra start til slut. Og dog vil et sådant ønske formodentlig være uinteressant, netop fordi det drejer sig om genremalerier. For hvad skal vi egentlig stille op med disse billeder? De har været og bliver stadig benyttet som illustrationer i historiebøger – ofte kritikløst. Marianne Zenius har i »Genremaleri og virkelighed« (Lokalhistorisk Afdelings skriftserie, 1976) undersøgt Vermehren, Exner og Dalsgaards malerier ud fra kunstnerens forhold til den »objektive virkelighed« – »motivernes generelle sandsynlighed« (s. 10f.). Da Marianne Zenius' formål er »at undersøge genremalerierne som dokumentationsmateriale« (s. 227) og da hun anvender et traditionelt materielt kildebegreb, når hun naturligvis frem til »at genremaleriernes kildeværdi som beretning i mange tilfælde er tvivlsom« (s. 229).

Problemet ved Marianne Zenius' bog er, at indfaldsvinklen er forkert, således som Preben Juul Madsen også peger på: »Men den kunstneriske frihed har altid haft vide grænser, og mange mennesker har gennem tiderne brugt timer, dage, uger og år på at lede efter huse, træer, søer, stendysser og meget andet, som malerne har gengivet på deres billeder, men som ikke eksisterede i virkeligheden« (s.8). Preben Juul Madsen skriver i indledningen, at hans bog ikke skal handle om kunstværkernes pengeværdi, hvilket den dog i høj grad gør. Forfatteren kan ikke skjule, at han står bag den årlige udgivelse af »Dansk kunst under hammeren«, hvorfor en del af de nævnte genremalerier får en eller anden auktionspris hæftet på sig. I samme indledning kommer Preben Juul Madsen ind på det savn hos historikeren, jeg har nævnt ovenfor: »Formålet er ikke at fremlægge en nyvurdering af genremaleriet, for en sådan eksisterer ikke...« (s.7). Men det er netop en sådan nyvurdering, der er behov for. Uanset om man anvender Sigurd Schultz, Marianne Zenius eller Preben Juul Madsens definition på et genremaleri, kan man hurtigt slå fast, at denne meget store gruppe af malerier udgør et overordentligt spændende mentalitetshistorisk materiale. Den borgerlige selvforståelse – ofte overført på bondeskildringer – kommer her til fuld udfoldelse, intimsfærens følelsesintensitet (eller ideen herom) får frit slag i motiver som »Børnene vaskes«, »Søndag eftermiddag i Præstegården«, »Sypigen. Pinsemorgen« og »Ung kone venter sin mand hjem fra søen«.

Via sit materielle kildebegreb kommer Marianne Zenius indirekte ind på noget væsentligt ved genremaleriet: »En dør kunne anbringes i billedet, fordi nogle personer af hensyn til »handlingen« måtte være på vej igennem den, eller de kunne være placeret i en sådan position i forhold til døren, at beskueren blev klar over, at de lige havde passeret den for ind- eller udgående. Et vindue kunne tilføjes, hvis man havde personer, der skulle se ud eller ind ad det« (s.227). Den åbne dør eller vinduet, som begge markerer grænseområdet mellem det offentlige rum og den intime privatsfære er centrale i mange af disse billeder, som er en dansk parallel til Biedermeier – den udtryks- og livsform i 1800-tallet, som den mellemeuropæiske bedsteborger har lagt navn til. Den danske spidsborger-/Biedermeierkultur er et spændende emne at tage fat på, og Preben Juul Madsens bog kan hjælpe på vej som håndbog. Inspirationen kan fås i det store katalog til udstillingen i Wien 17/12 1987-12/6 1988 »Bürgersinn und Aufbegehren. Biedermeier und Vormärz in Wien 1815-1848«. Det rummer med sine 700 sider stort set alt relevant.

Axel Bolvig

TIM KNUDSEN. Storbyen støbes. København mellem kaos og byplan 1840-1917. Akademisk Forlag 1988. 231 s., ill.

Hovedstadens historie kan skrives på mange måder. Det har vi på det seneste fået demonstreret: alene tre københavnhistorier er kommet indenfor de sidste 5 år – som alle hævder at være indbyrdes forskellige. Her er så en fjerde – og hidtil temmelig ubelyst – måde, at gribe byens historie an på, nemlig fra den byplanmæssige side. Tim Knudsen fokuserer på den periode af byens historie, hvor den moderne storby blev skabt – dels uplanlagt og kaotisk – gennem